

13. *Пархоменко-Куцевіл О. І.* Механізм формування кадрового потенціалу державної служби в Україні: автореф. дис. ... канд. юридичн. наук: спец. 25.00.03 "Державна служба" / О. І. Пархоменко-Куцевіл. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.
14. Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI "Про засади запобігання та протидії корупції" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 40. – Ст. 404.
15. *Кибанов А. Я.* Основы управления персоналом: учебник / А. Я. Кибанов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М., 2008. – 447 с. (Серия: "Высшее образование").
16. *Візіров Б. Й.* Кар'єра державного службовця в Україні: теоретичні засади: автореф. дис. ... канд. держ. управлін.: спец. 25.00.03 "Державна служба" / Б. Й. Візіров. – Київ, 2009. – 20 с.

***Ефремова Е. П. Конкурс как разновидность кадровой процедуры при формировании кадрового потенциала государственной службы Украины.***

*В статье исследуются теоретические проблемы порядка проведения конкурса на замещение вакантных должностей государственных служащих. В частности, акцентируется внимание на определении конкурса как разновидности кадровой процедуры при формировании кадрового потенциала государственной службы Украины и исследовании конкурса в процессе формирования кадрового потенциала государственной службы.*

**Ключевые слова:** *кадровая процедура, кадровый потенциал, замещение, вакантная должность, конкурс, государственная служба.*

***Efremova E. P. Competition as variety of skilled procedure at forming of skilled potential of government service of Ukraine.***

*In the article the theoretical problems of order of holding competition are investigated on substituting for vacant positions of civil servants. In particular, attention is accented on determination of competition as to the variety of skilled procedure at forming of skilled potential of government service of Ukraine and research of competition in the process of forming of skilled potential of government service.*

**Keywords:** *skilled procedure, skilled potential, substitution, vacant position, competition, government service.*

УДК 343.131.

***Кацавец Р. С.***

***Київська державна академія водного транспорту  
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного***

## МИСТЕЦТВО ПЕРЕКОНАННЯ І ВПЛИВУ В СУДІ

*Мета судової промови – переконати суд і судову аудиторію, домогтися їх згоди з висновками, які пропонуються учасникам судового розгляду, і цим сприяти правильному формуванню внутрішнього суддівського переконання і правосвідомості громадян. Щоб впевнено відстоювати права людини і захищати інтереси суспільства, слово правника має бути справедливим, переконливим. Спілкування із судовою аудиторією – одне з важливих завдань судового риторика.*

**Ключові слова:** *ораторське мистецтво, судові промови, засоби переконання, фактори впливу, оратор, суддя, державний обвинувач, адвокат-захисник, судова аудиторія, красномовство.*

Судові промови державного обвинувача та адвоката-захисника – це публічний виступ, звернений, в першу чергу, до суду та інших учасників судочинства при розгляді кримінального провадження, в якому містяться певні висновки.

Мета судової промови – переконати суд і судову аудиторію, домогтися їх згоди з

висновками, які пропонуються учасникам судового розгляду, і цим сприяти правильному формуванню внутрішнього суддівського переконання і правосвідомості громадян. Через цю конкретну мету і досягається загальна мета, адже тільки переконавши суддів, можна сприяти встановленню істини і правильному вирішенню справи, а переконавши судову аудиторію, можна досягти мети – виховання громадян і пропаганди норм права.

Дослідивши судові промови у лінгвістичному та риторичному аспектах, очевидно, що специфіка публічного мовлення зумовлюється своєрідністю науки риторики, а саме: риторика є наука про закони управління мисленнєво-мовленнєвою публічною діяльністю. Тож судова промова має будуватися за цими законами з орієнтацією на переконання.

Важливе місце у структурі судової промови посідають психологічні, етичні, логічні засади. Вони впливають не тільки на зміст судової промови, а й на спосіб побудови. Процесуальна діяльність учасників судочинства, передусім, акт психологічний. Вона відбувається відповідно до закономірностей і психологічної організації суб'єктів, які здійснюють цю діяльність. За своєю психологічною природою судові дебати – форма мовленнєвого спілкування учасників судового процесу, спосіб передачі інформації. Етичні засади вимагають від судового ратора індивідуального підходу до кожної справи, яка розглядається, урахування особливостей учасників, які беруть участь у справі. Логічні засади є тією базою, яка визначає обґрунтованість, переконливість і доказовість судової промови. Відхилення від вимог законів логіки, знижує переконливість промови, затрудняє вияснення справи, а іноді веде до несправедливого вироку.

Судова риторика, як гуманітарна наука, формує культуру мислення, мовлення, культуру вчинку оратора, а через нього й аудиторії засобами благодатного, дієвого, впливового, етичного слова.

Можна вважати, промови судових риторів (обвинувальні чи захисні) ґрунтуються на підставі власне зібраних доказів, з урахуванням відповідних юридичних документів, що мають певний мовний стиль, зміст, форму викладу. Судовому оратору, як нікому іншому, потрібно узагальнити, поєднати матеріали документів (досить часто різних за структурою і граматичною формою), при цьому виробити свій власний мовний і мовленнєвий стиль (але не на власний розсуд, а професійно, як вимагають обставини справи), не порушивши випадково сутність паперів, долучених до провадження.

Кожна судова промова, незалежно від процесуального становища учасника судового розгляду, який її проголошує, повинна задовольнити вимоги норм кримінально-процесуального права і основні положення судового ораторського мистецтва.

“Оратор повинен володіти дотепністю діалектика, думками філософа, ... пам'яттю законодавця...”, – писав Цицерон [1, с. 76]. Ораторське мистецтво є засобом спілкування людей і вираження думок, почуттів, волевиявлень. В юридичній сфері воно підкоряється здійсненню функцій права через миттєве розкриття всього досвіду, характеру, намірів оратора. Ораторське мистецтво – це трибуна для юриста, засіб правового впливу й культури. Коли ми говоримо про ораторське мистецтво, то маємо на увазі: форму, в якій розглядається зміст. Під формою розуміється майстерність викладання змісту. І коли мова

йде про підвищення ефективності ораторського мистецтва, питання стоїть саме про форму передачі змісту, ідеї і аргументи на її доведення. Існують певні чинники підвищення майстерності публічного виступу: мовні, технічні, психологічні, етичні, логічні тощо.

Мовні, технічні (інтонаційні) – це способи передачі інформації. Вони впливають на якість інформації опосередковано, підсилюючи (або послаблюючи) інформацію, чи, навіть, сприйнятою з точністю до навпаки.

Логічний фактор, забезпечує організацію інформації з погляду упорядкування процесу мислення, його послідовності, незаперечності, тотожності, доказовості.

Значне місце посідає психологічна основа, адже оратор має справу з живими людьми, а не з механізмами. Переконавання, залежить від того, чи створив оратор необхідну атмосферу в аудиторії; контакт зі слухачами. У даному випадку мова йде про комунікативні уміння судового оратора подолати перешкоди у спілкуванні, які завжди виникають в кожного саме через психологічні труднощі такої діяльності людини, як слухання (нестійкість сприйняття, нетривалість уваги, “відчуження” думки іншого тощо).

Визначено основи ораторського мистецтва: мовна, технічна, психологічна, етична, логічна. Ці основи нерівнозначні. Чотири перші можна назвати зовнішніми, вони впливають опосередковано; остання – внутрішня, впливає безпосередньо.

Дійсно, коли говорить судовий оратор перші хвилини, часто сприйняти, зрозуміти його ідею та аргументи майже неможливо. З чим же зустрічаються слухачі на початку розмови? З мовою. І якщо судовий оратор припускається мовних помилок або мова безбарвна, то аудиторія стежить не за тим, що він говорить, а як, і, зробивши висновок про відсутність мовної культури, починає сумніватися в його доводах. Також неправильно інтонована промова може перекрутити її зміст.

Врешті, внутрішня основа – логічна. Під логічністю слід розуміти таке міркування, яке відповідає основним логічним принципам і законам.

Ораторське мистецтво, будучи складовою частиною професійних якостей юриста, є ефективним засобом емоційного впливу. Мовно-виразні та інтонаційні засоби промови допомагають оратору краще передати думку, акцентувати увагу на деталях проблеми. Точно вибрані мовні засоби допомагають хвилювати аудиторію.

Виступ у суді – один з найскладніших і найвідповідальніших моментів участі прокурора, захисника та інших учасників процесу. Щоб впевнено відстоювати права людини і захищати інтереси суспільства, слово правника має бути справедливим, переконливим. Бо саме вміння кваліфіковано переконати у винності чи невинності підсудного – професійний обов'язок правника. Отже, вплив судового риторика на слухачів залежить від глибоких правових знань, професійних навичок, вміння публічно говорити. “Хто має справу з людьми... повинен мислити добре, але говорити ще краще”, – писав М. Сперанський [2, с. 68].

Щоб судова промова була переконливою, слід дотримуватись відповідних умов. Юрист повинен прекрасно знати матеріали справи, орієнтуватися в обставинах, доказах, правильно оцінювати всі факти, що мають відношення до справи. Судовому оратору необхідно відчувати матеріали справи, зуміти уявити картину злочину, обстановку, в якій його було скоєно. Для переконання і впливу юрист має привертати, перш за все ті факти, що діють на свідомість слухачів, – тобто логічні докази. Судовий оратор вміло користується і такими фактами, що впливають на почуття слухачів.

Кожен судовий ритор, відповідно до своєї процесуальної позиції, аналізує й дає оцінку зібраним доказам, формулює свої висновки, котрі мають стати переконливими й обґрунтованими, бо саме цього і чекає судова аудиторія.

А. Коні відзначав, що відвертість у відношенні до почуття і до ділових висновків чи затвердженого положення має складати необхідну приналежність до гарної, тобто такої, що претендує на вплив промови [3, с. 152]. Відвертість судового оратора привертає увагу аудиторії, викликає повагу і розположення до нього, оскільки відвертий оратор глибоко переконаний у правоті своїх думок і дійсно відчуває те, що він виражає словами. "...Щоб переконати інших, треба ретельно зважувати кожне слово", – писав П. Сергеїч [4, с. 93]. Прокурор і адвокат приходять в суд не лицедіяти, а чесно й аргументовано висловлювати свою думку у справі і цим допомогти суду правильно здійснити правосуддя [5, с. 112].

Завдання судових риторів – підготувати й виголосити промову так, щоб вона була переконливою й обґрунтованою, зрозумілою і доступною, як для професійних учасників процесу, так і для слухачів, які знаходяться у залі судового засідання з різних мотивів і спонукань. "Якщо хочеш переконати, прагни, перш за все, сподобатися, прагни, щоб голос твій звучав гармонійно, ... щоб головні пункти у твоїй промові та її висновки звучали сильно й голосно" [6, с. 42].

Процесуальна діяльність учасників судочинства, передусім, акт психологічний. Вона відбувається у відповідності зі своїми закономірностями і психологічною організацією суб'єктів, які здійснюють цю діяльність. За своєю психологічною природою судові дебати – форма мовленнєвого спілкування учасників судового процесу, спосіб передачі інформації. Це засіб переконання суду, учасників процесу у правильності висунутих суб'єктами дебатів тез і обґрунтованості висунутих ними рішень. У психологічній структурі судових дебатів виділяються такі компоненти, як психологічні властивості та якості виступаючого, психологія сприйняття промови і впливу останньої на формування судового переконання. Для того щоб вплинути на суд, слід віднайти правильні докази і полегшити їх такою формою висловлювання, яка була б найбільш переконливою. Не правильно чинять ті оратори, які сподіваються переконати суддів компліментами типу "не стану детально обґрунтовувати свої висновки перед таким кваліфікованим складом суду, як ваш", "не буду затримувати вашої уваги на обставинах справи, в яких ви прекрасно розібралися" та ін. Знаючи психологію, і, вміло користуючись її прийомами, судовий оратор підсилює переконливість промови і її впливу на судову аудиторію.

Спілкування із судовою аудиторією – одне з важливих завдань судового ритора. Тут мають гармонійно поєднуватися засоби переконуючої комунікації. Це високий професіоналізм, етичні засади, красномовство ритора, його майстерність публічно говорити. Як писав Демосфен: "Оратор користується народною прихильністю лише тоді, коли завчасно продумає, що буде говорити: лише цим доводить він свою відданість народу, а той, хто не турбується, як буде сприйнята його промова, діє... як людина, яка більше спирається на силу, ніж на переконання" [7, с. 90]. Судова аудиторія – це певна кількість людей у залі судового засідання, які беруть участь при розгляді справи або цікавляться нею. Умовно її можна розподілити на чотири групи: професійні учасники процесу; представники громадськості; учасники процесу, зацікавлені у вирішенні справи; публіка, яка прийшла з різних мотивів і спонукань.

Практика показує, що у залі судового засідання особливої уваги, терпіння, такту, почуття міри потребує четверта група – публіка. Адже вона рідко буває однорідною за своїм складом (хіба що у виїзних засіданнях суду, коли слухається справа за місцем роботи підсудного). Тож, як правило, одні приходять до суду підтримати рідних, близьких, знайомих; інші – послухати, як вирішуються справи про правопорушення тощо. “Якби усі люди були однаковими і перебували завжди у тому самому настрої, ораторові досить було б знати самого себе, щоб уміти впливати на інших. Але при наявності великого розмаїття людських характерів потрібен важкий труд для вивчення значної кількості людей... Безумовно, кожен оратор має безліч спільних точок зору зі своїми слухачами, але вважати, що всі люди в усьому схильні вчиняти так, як ми самі, це хоча й природно, але невірно...” [8, с. 167]. Отож-бо, судовий ритор має добре знати аудиторію, її мотиви, інтереси, переконання. Оскільки склад слухачів неоднорідний, то, можуть виникати труднощі в установленні контакту із аудиторією. Для того, щоб досягти взаєморозуміння, слід враховувати емоційний стан, рівень уваги, готовність вступити в контакт, зацікавленість слухачів, їх вік і професійне спрямування.

На підставі наукових міркувань та власних практичних переконань, оратор завойовує увагу аудиторії не категоричністю своїх суджень, а такою побудовою, яка привела б слухачів до його висновку. Потрібно бути переконливим, а не категоричним. Перебільшене нав'язування своєї думки викликає негативне відношення. Слід проявляти витримку і довір'я до розуміння суддів. Судова промова має будуватися з урахуванням індивідуальних особливостей суддівського сприймання, яке формується у ході процесу, за його проявленням оратор має уважно стежити.

Атмосфера судової аудиторії – завжди має бути у полі зору ритора. Її увага і подальша стабільність досягається й іншими риторськими прийомами. Наприклад, виголошенням початкових фраз (Вельмишановні судді! Прошу звернути на це увагу! Послухайте, будь ласка); посиленням емоційного впливу, що відповідно настроює слухачів. Ось фрагмент:

“Вельмишановні судді! Моя думка і думка прокурора у даній справі діаметрально протилежні. Прокурор абсолютно впевнений, що підсудний вчинив злочин, а я впевнений у тому, що злочину не було. Де ж істина? 9 березня 2005 року в райвідділ міліції Старокиївського району м. Києва надійшло повідомлення від Плієва Валерія про пропажу у нього грошей в сумі 3700 грн. Ці гроші взяв Губаєв Валерій, який знаходиться нині на лаві підсудних. Його звинувачують у крадіжці особистого майна громадянина Плієва, що завдало значної шкоди потерпілому, тобто у вчиненні злочину, відповідальність за який передбачено ч. 2 ст. 140 КК України. Крадіжка – це корисливе посягання на особисте майно громадян. Винний керується при цьому корисним мотивом і переслідує корисну мету – збагатитися. Крадіжка передбачає таке вилучення речей, при якому винний намагався позбавити власника фактичної можливості володіння, користування або розпорядження річчю назавжди, а не на тимчасове позичення. Відсутність у діях особи корисливих спонукань і мети виключає визнання їх крадіжкою” [10, с. 156].

Важливо зосередити увагу аудиторії на прикінцевій частині захисної промови. Щоправда, вона не є обов'язковою в кожній судовій промові. Але у великих захисних промовах іноді корисно підсумувати висновки захисту. Захиснику необхідно так

переконливо сформулювати висновки, щоб суду стало очевидним, що виправдання в цьому випадку – правильний шлях провосуддя.

Звернення до слухачів з питанням, пов'язаним зі змістом промови – теж влучний спосіб загострити їх увагу. Завжди надійними факторами впливу на слух аудиторії є засоби мовної виразності. Це юридичні афоризми, прислів'я, приказки, яскраві образи. Але ж слід пам'ятати про їх доцільність. Зосередити увагу слухачів аудиторії допомагають жести і рухи, котрі, як ніщо інше, визначають індивідуальний стиль судового риторика. Міміка риторика – чудовий стимулятор аудиторії. Вона здатна передавати радість, рішучість, призириство, іронію. А. Коні писав, що “у доброго риторика обличчя говорить разом з язиком” [11, с. 36]. Щоб підкреслити значимість тієї чи іншої фрази, судовий ритор слугується голосовими прийомами. Це ефективний засіб активізувати увагу слухачів. “Тон промови слід обирати такий, який найбільшою мірою утримує увагу слухачів і який не тільки їх усолоджує, а й насолоджує без пересичення...”, – писав Цицерон [1, с. 17].

Вміння виступати публічно та схилити до себе слухачів не приходить само собою. Цьому треба наполегливо учитися: відшліфувати прийоми риторського мистецтва; добре вивчати мову, збагачувати лексику; володіти тонкощами красномовства, щоб вплив ритму на слух аудиторії володарював над нею. Красномовство має бути чесним і високоморальним, щоб проникало в людську душу – в цьому сила істини риторика. “Красномовство – це мистецтво говорити так, щоб ті, до кого ми звертаємося, слухали не лише без труднощів, але із задоволенням” [13, с. 27].

Талановита промова втілює єдність раціонального і емоційного способів пізнання. Історія ораторського мистецтва свідчить, що раціональне і емоційне є важливими категоріями красномовства, оратороведення. Вони відображають одну з головних особливостей абсолютної більшості видів публічних промов. Раціональне і емоційне у різних промовах можуть перебувати в різному поєднанні. Тут оратор сам уже вибирає потрібне співвідношення цих категорій, з урахуванням змісту виступу і специфіки аудиторії [14, с. 109, 120]. Головним в ораторському мистецтві є певна ідея, яку оратор намагається донести до слухача і до його свідомості. Це досягається переважно логічними засобами: судженнями і доказами. Емоції не допоможуть судовому оратору, якщо він не аргументуватиме свою промову доказами, фактами, якщо не впливатиме силою своєї логіки і не обґрунтовуватиме свої переконання.

Судові оратори повинні прагнути до того, щоб їх виступи в суді впливали на суддів та судову аудиторію, на результат судового процесу. Отже, судова промова є важливим засобом у розумінні ораторами своїх процесуальних функцій, оскільки в ній концентруються висновки у справі, позиція оратора. Теоретик риторського мистецтва Платон, особливо критично ставиться до судових ораторів, наголошуючи, що “красномовство має бути діловим, а не марнословним” [16, с. 302]. “Платон, поєднуючи мудрість із красномовством, майстерно схилив до себе серця і дух своїх слухачів не блюзнірством і хитрощами, але більш силою істини” [13, с. 34].

#### **Використані джерела:**

1. *Кацавець Р. С.* Культура мови у професійному спілкуванні юристів: навчальний посібник / Р. С. Кацавець. – К.: 2007. – 140 с.
2. *Сперанский М. М.* Правила высшего красноречия / М. М. Сперанский. – М.: Юрид. лит., 1973. – 193 с.

3. Кони А. Ф. Об ораторскомискусстве / А. Ф. Кони. – М. : Юрид. лит., 1973. – 320 с.
4. Сергеич П. Искусство речи на суде / П. Сергеич. – М. : Юрид.лит., 1988. – 384 с.
5. Шифман М. Л. Речи прокурора по уголовномуделу / М. Л. Шифман. – М. : Госюридиздат, 1960. – 183 с.
6. Кацавець Р. С., Кацавець Г. М. Барви мудрості : навч. пос. / Р. С. Кацавець, Г. М. Кацавець. – К. : 2010. – 160 с.
7. Молдован В. В., Кацавець Р. С. Правознавство: цікаве і мудре : навчальний посібник / В. В. Молдован, Р. С. Кацавець. – К., 2013. – 256 с.
8. Молдован В. В. Судова риторика : практикум / В. В. Молдован, Р. С. Кацавець. – К. : Алерта, 2006. – 135 с.
9. Гаспаров М. Ораторы Греции / М. Гаспаров. – М. : Госюридлит, 1985. – 164 с.
10. Плевако Ф. Н. Избранные речи / Ф. Н. Плевако. – М. : ЮРАЙТ, 2008. – 423 с.

**Кацавець Р. С. Искусство убеждения и влияния в суде.**

*Цель судебной речи – убедить суд и судебную аудиторию, добиться их согласия с выводами, которые предлагаются участникам судебного разбирательства, и этим способствовать правильному формированию внутреннего судебного убеждения и правосознания граждан. Чтобы уверенно отстаивать права человека и защищать интересы общества, слово юриста должно быть справедливым, убедительным. Общение с судебной аудиторией – одна из важных задач судебного ратора.*

**Ключевые слова:** ораторское искусство, судебные прения, средства убеждения, факторы влияния, оратор, судья, государственный обвинитель, адвокат-защитник, судебная аудитория, красноречие.

**R. Katsavets. The art of persuasion and influence in court.**

*The purpose of judicial speech – to convince the court and the court audience, get the ir agreement with the conclusion offered by the participant of the trial, and thus contribute to the proper performance of the internal judicial conviction and conscience of citizens. To confidently defend human rights and protect the interests of society the word lawyers should be fair, persuasive. Communication with court audience – one of the important tasks of court conductor.*

**Keywords:** oratory, judicial speech means persuasion, influence, speaker, judge, public prosecutor, attorney, lawyer, judicial audience eloquence.

УДК 341.213(477+438)

**Мищук В. В.**

**Київська державна академія водного транспорту  
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного**

## **ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ УНІТАРНОЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ**

*У статті досліджуються шляхи оптимізації унітарної форми державного устрою України на прикладі Польщі. Зроблено висновок про доцільність розширення обсягу повноважень органів місцевого самоврядування в Україні*

**Ключові слова:** унітарна держава, децентралізація, територіальний устрій держави.

Унітарна форма державного устрою є стійкою формою державно-правового буття. Феномен стійкості унітаризму вбачається у видовій різноманітності його змістовного наповнення, завдяки чому сучасні унітарні держави досить активно та